

Wyrok z dnia 18 stycznia 2005 r.

II UK 137/04

Przepisy § 4 pkt 1 i 3 oraz § 15 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz.U. Nr 8, poz. 43 ze zm.) nie przewidują możliwości zaliczenia nauczycielom do okresów pracy w szczególnym charakterze jakichkolwiek innych okresów zatrudnienia poza pracą nauczycielską.

Przewodniczący SSN Jerzy Kuźniar (sprawozdawca), Sędziowie SN: Andrzej Kijowski, Barbara Wagner.

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 18 stycznia 2005 r. sprawy z wniosku Leona S. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych-Oddziałowi w K.G. o wcześniejszą emeryturę, na skutek kasacji organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 19 lutego 2004 r. [...]

z m i e n i ł zaskarżony wyrok i oddalił apelację wnioskodawcy.

U z a s a d n i e n i e

Wyrokiem z dnia 29 września 2003 r. Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Jeleniej Górze oddalił odwołanie wnioskodawcy Leona S. od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych-Oddziału w K.G. w sprawie o wcześniejszą emeryturę, uznając jednak w uzasadnieniu wyroku, iż w wyniku oczywistej pomyłki matematycznej, błędnie wyliczył okres pracy powoda w szczególnych warunkach i odmówił w związku z tym uwzględnienia odwołania, gdy tymczasem okres ten wyliczony prawidłowo wynosił ponad 15 lat, co dawało prawo do dochodzonego świadczenia.

Powyższy wyrok zaskarżył apelacją wnioskodawca i powołując się na omyłkę Sądu Okręgowego, wniósł o zmianę orzeczenia i uwzględnienie odwołania.

W odpowiedzi na apelację organ rentowy wniosł o jej oddalenie, zarzucając, iż Sąd pierwszej instancji błędnie wyliczył okresy pracy wnioskodawcy w szczególnych warunkach, kwestionując nadto uznanie za pracę w szczególnym charakterze zatrudnienie w „A.S.” Zbigniewa K. w K.G. i zaliczenie pełnego okresu zatrudnienia w D. Zakładach Doskonalenia Zawodowego w W., gdy tymczasem w czasie tego zatrudnienia wnioskodawca kilkakrotnie korzystał z urlopu bezpłatnego. W ocenie organu rentowego, błędem Sądu było również połączenie okresu pracy wnioskodawcy w szczególnych warunkach w J. Kopalniach Surowców Mineralnych w S.P. z pracą pedagogiczną wnioskodawcy (pracą w szczególnym charakterze), co jest sprzeczne z § 4 pkt 1 i 3 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub szczególnym charakterze (Dz.U. Nr 8, poz. 43 ze zm.).

Wyrokiem z dnia 19 lutego 2004 r. [...] Sąd Apelacyjny we Wrocławiu zmienił zaskarżony wyrok i poprzedzającą go decyzję organu rentowego i przyznał wnioskodawcy prawo do wcześniejszej emerytury od 1 stycznia 2003 r., uznając za nieprawidłowe ustalenia Sądu pierwszej instancji co do okresów pracy w szczególnych warunkach. W oparciu o zgromadzony w postępowaniu materiał dowodowy Sąd Apelacyjny zaliczył do okresów pracy w szczególnym charakterze zatrudnienie w Polskim Związku Motorowym w J.G. - 2 lata 6 miesięcy i 3 dni, D. Zakładach Doskonalenia Zawodowego w W. - 10 lat 5 miesięcy i 15 dni oraz w „A.-S.” Zbigniewa K. - 1 rok i 4 miesiące, natomiast do okresu pracy w szczególnych warunkach zatrudnienie w J. Kopalni Surowców Mineralnych w S.P. - 1 rok 2 miesiące i 27 dni. Sąd Apelacyjny uznał, że nie ma podstaw do wyłączenia z okresów pracy w szczególnym charakterze zatrudnienia wnioskodawcy jako instruktora nauki jazdy w „A.S.”. Zgodnie bowiem z § 15 rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r., nauczyciel, wychowawca lub inny pracownik pedagogiczny wykonujący pracę nauczycielską wymienioną w art. 1 pkt 1 - 7 Karty Nauczyciela, określoną w ustawie jako praca zaliczona do pierwszej kategorii zatrudnienia, nabywa prawo do emerytury na zasadach określonych w § 4 rozporządzenia, praca taka uważana jest za pracę w szczególnym charakterze. „Pracownicy uspołecznionych zakładów pracy pełniący funkcję instruktorów praktycznej nauki zawodu zostali objęci przepisami Karty Nauczyciela m.in. w zakresie uprawnień emerytalnych. Zgodnie natomiast z utrwalonym orzecznictwem Sądu Najwyższego, jak słusznie wskazuje w uzasadnieniu wyroku Sąd pierwszej instancji, do okresów pracy w szczególnych warunkach i szczególnym charakterze zalicza się

również prace u tzw. prywatnego pracodawcy.” Tym samym - w ocenie Sądu Apelacyjnego - łączny okres pracy wnioskodawcy w szczególnych warunkach i szczególnym charakterze wyniósł 15 lat 6 miesięcy i 15 dni co oznacza, że został spełniony warunek o którym mowa w § 4 ust. 1 pkt 3 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, a wnioskodawca jest uprawniony do emerytury w oparciu o art. 32 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2004 r. Nr 39, poz. 353 ze zm.).

Kasację od tego wyroku wniósł pozwany Zakład Ubezpieczeń Społecznych i zarzucając naruszenie prawa materialnego - art. 32 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych i § 4 ust. 1 pkt. 3 oraz § 15 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, wniósł o jego „uchylenie i oddalenie apelacji”. W uzasadnieniu podstaw kasacyjnych Zakład Ubezpieczeń Społecznych wskazał na niewłaściwe zastosowanie § 15 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. przez uznanie okresu pracy wnioskodawcy w „A.S.” Zbigniewa K. w K.G. za pracę w szczególnym charakterze, „podczas gdy praca ta nie była pracą nauczycielską wymienioną w art. 1 pkt 1-7 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela (jednolity tekst: Dz.U. z 1997 r. Nr 56 poz. 357, w brzmieniu ustalonym od dnia 6 kwietnia 2000 r. przez art. 1 pkt 53 ustawy z dnia 18 lutego 2000 r. o zmianie Karty Nauczyciela oraz o zmianie niektórych innych ustaw - Dz.U. Nr 19, poz. 239, obecnie jednolity tekst: Dz.U. z 2003 r. Nr 118, poz. 1112 ze zm.)”.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Stosownie do art. 393¹¹ § 1 i 2 k.p.c., Sąd Najwyższy rozpoznaje sprawę w granicach kasacji (jej podstaw) i jest związany ustaleniami faktycznymi stanowiącymi podstawę zaskarżonego orzeczenia, jeżeli kasacja nie zawiera zarzutu naruszenia przepisów postępowania - tak jak w rozpoznawanej sprawie - bądź jeżeli taki zarzut okaże się niezasadny.

Zgodnie z art. 32 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS ubezpieczonym urodzonym przed dniem 1 stycznia 1949 r., będącym pracownikami, o których mowa

w ust. 2-3, zatrudnionymi w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, przysługuje emerytura w wieku niższym niż określony w art. 27 pkt 1, przy czym według ust. 2 dla celów ustalenia tych uprawnień, za pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach uważa się pracowników zatrudnionych przy pracach o znacznej szkodliwości dla zdrowia oraz o znacznym stopniu uciążliwości lub wymagających wysokiej sprawności psychofizycznej ze względu na bezpieczeństwo własne lub otoczenia w podmiotach, w których obowiązują wykazy stanowisk ustalone na podstawie przepisów dotychczasowych. W myśl natomiast ust. 3 pkt 5 powołanego przepisu dla celów ustalenia uprawnień, o których mowa w ust. 1, za pracowników zatrudnionych w szczególnym charakterze uważa się nauczycieli, wychowawców lub innych pracowników pedagogicznych wykonujących pracę nauczycielską wymienioną w art. 1 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela, zaś zasady przechodzenia na emeryturę, bez względu na wiek, nauczycieli urodzonych przed dniem 1 stycznia 1949 r. określają odrębne przepisy (ust. 5).

Z przedstawionych unormowań niewątpliwie wynika, że pozostaje w porządku prawnym rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, wydane z upoważnienia i w ramach delegacji ustawowej, zawartej w art. 55 nieobowiązującej już ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz.U. Nr 40, poz. 267 ze zm.), która w art. 53 ust. 4 przewidywała, że w stosunku do nauczycieli uprawnienia z tytułu szczególnego charakteru ich zatrudnienia, regulują odrębne przepisy. W tym kontekście należy odczytywać postanowienia § 2, 4 i 19 powołanego rozporządzenia Rady Ministrów. Pierwszy z tych przepisów określa w ust. 1, iż okresami pracy uzasadniającymi prawo do świadczeń na zasadach określonych w rozporządzeniu są okresy, w których praca w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze jest wykonywana stale i w pełnym wymiarze czasu pracy obowiązującym na danym stanowisku pracy, a przy ustalaniu tych okresów pracy, uwzględnia się także okresy takiej pracy wykonywanej przed dniem wejścia w życie rozporządzenia (§ 19 ust. 1), drugi zaś, w ust. 1 pkt 3 określa, że pracownik, który wykonywał prace w szczególnych warunkach, nabywa prawo do emerytury, jeżeli ma wymagany okres zatrudnienia, w tym co najmniej 15 lat pracy w szczególnych warunkach.

Po tych ogólnych rozważaniach prawnych należy - odnosząc się do stanu faktycznego sprawy - przypomnieć, że rozporządzenie rozróżnia zatrudnienie w szcze-

gólnych warunkach i zatrudnienie w szczególnym charakterze, a nadto przewiduje doliczenie do okresów pracy w szczególnych warunkach, wymienionych w wykazie A, okresów pracy górniczej, okresów zatrudnienia na kolei, a także pracy lub służby bliżej wskazanych w § 5 - 10 rozporządzenia. Z powyższej regulacji wynika więc, że zaliczenie innych okresów pracy, w tym pracy pedagogicznej nie jest możliwe.

Wydając zaskarżoną decyzję organ rentowy zaliczył wnioskodawcy do zatrudnienia w szczególnych warunkach pracę w J. Kopalni Surowców Mineralnych w S.P. - 1 rok 2 miesiące i 27 dni (okres bezsporny między stronami), uznał nadto okresy pracy w szczególnym charakterze (praca pedagogiczna) w Polskim Związku Motorowym w J.G. oraz w D. Zakładach Doskonalenia Zawodowego w W. od 16 lipca 1978 do 31 maja 1989 r., odmawiając zaliczenia do takich okresów, pracy wnioskodawcy w „A.S.” Zbigniewa K. w K.G.

Odnosząc się do zarzutów kasacji przede wszystkim należy przypomnieć, że kasacja nie zawiera zarzutów naruszenia przepisów postępowania, co ma ten skutek, iż nie podlegają weryfikacji ustalenia Sądu Apelacyjnego co do okresów pracy w szczególnym charakterze i szczególnych warunkach.

Nie jest uzasadniony - jako bezprzedmiotowy - podnoszony w toku postępowania, aczkolwiek niepowtórzony już w kasacji, zarzut naruszenia art. 32 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, przez uznanie okresu pracy wnioskodawcy w firmie „A.S.” Zbigniewa K. w K.G. za pracę w szczególnych warunkach z tej przyczyny, że była to praca niewykonywana w tzw. uspołecznionych zakładach pracy. Przede wszystkim okres ten został zakwalifikowany przez Sąd jako praca w szczególnym charakterze, a w takiej sytuacji powoływanie się na orzecznictwo przyjmujące jednolicie, że do okresów pracy w szczególnych warunkach zalicza się także pracę u tzw. pracodawców prywatnych, nie może być uznane za właściwe. Faktycznie w uchwale składu siedmiu sędziów z dnia 13 lutego 2002r., III ZP 30/01 (OSNAPiUS 2002 nr 10, poz. 243) Sąd Najwyższy uznał, iż prace wymienione w § 4 - 8a rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, są pracami w szczególnych warunkach w rozumieniu art. 32 ustawy o emeryturach i rentach bez względu na status własnościowy pracodawcy, niemniej uchwała ta nie odnosiła się do prac w szczególnym charakterze.

Na marginesie tej uwagi trzeba zauważyć, że wprowadzona do art. 32 ust. 2 ustawy o emeryturach i rentach z FUS (ustawą z dnia 27 marca 2003 r. - Dz.U. Nr 56, poz. 498) zmiana, została zdezurowana wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z dnia 14 czerwca 2004 r., P 17/03 (Dz.U. Nr 144, poz. 1530), w części obejmującej zwrot „w podmiotach, w których obowiązują wykazy stanowisk ustalone na podstawie przepisów dotychczasowych”.

Nie można natomiast odmówić racji zarzutowi naruszenia § 4 ust. 1 pkt 3 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r., polegającego na połączeniu okresu pracy wnioskodawcy w szczególnych warunkach z okresem jego pracy w szczególnym charakterze.

W orzecznictwie (por. np. wyrok z dnia 15 grudnia 1997 r., II UKN 417/97, OSNAPiUS 1998 nr 21, poz. 638) przyjmuje się, że nie korzysta z uprawnienia do emerytury w niższym wieku emerytalnym pracownik, który nie udowodnił, że wykonywał pracę w szczególnych warunkach w pełnym wymiarze czasu pracy obowiązującym na danym stanowisku. Z rozważań zawartych w tym orzeczeniu należy wywodzić nadto wniosek, iż - ze względu na charakter omawianego świadczenia (wcześniejsza emerytura) - przepisy rozporządzenia należy wyklądać ściśle. W orzecznictwie przyjmuje się - także w związku z charakterem świadczenia - że „przy ustalaniu prawa do wcześniejszej emerytury nie jest możliwe zliczenie okresów pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze wymienionych odrębnie w wykazie A i wykazie B, stanowiących załączniki do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego dla pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub szczególnym charakterze” (tak w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 8 lutego 2002 r., II UKN 53/01 - OSNP 2003 nr 23, poz. 576). Z orzeczenia tego wynika więc, że nie można dokonywać zliczenia różnych okresów pracy w szczególnych warunkach, w związku z różnymi wymogami, od spełnienia których rozporządzenie uzależnia przyznanie świadczenia.

Warto też pamiętać, że rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w § 15 przewiduje „specjalną” regulację, według której nauczyciel, wychowawca lub inny pracownik pedagogiczny wykonujący pracę nauczycielską wymienioną w art. 1 pkt 1-7 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r., określoną w tej ustawie jako praca zaliczona do pierwszej kategorii zatrudnienia, nabywa prawo do emerytury na zasadach określonych w § 4 i jest uważany za wykonującego pracę w szczególnym charakterze. Nabycie więc prawa do emerytury na podstawie tego przepisu uzależnione zo-

stało od dwóch podstawowych warunków: praca wykonywana przez nauczyciela powinna być określona w art. 1 pkt 1-7 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r., ponadto zaś powinna kwalifikować się ona do pierwszej kategorii zatrudnienia. Dopiero wtedy nauczyciel jest w rozumieniu § 15 rozporządzenia uważany za wykonującego pracę w szczególnym charakterze. W ten sposób, w obowiązującym stanie prawnym uregulowana została kwestia "odrębnych przepisów" określających uprawnienia nauczycieli z tytułu szczególnego charakteru ich zatrudnienia.

Przepis § 15 wymienionego rozporządzenia nie przewiduje możliwości zaliczenia nauczycielom do okresów pracy w szczególnym charakterze jakichkolwiek innych okresów zatrudnienia, nawet uznanych w myśl rozporządzenia za wykonywane w szczególnym charakterze (lub w szczególnych warunkach). Przedstawione zasady, w pełni podzielane przez skład rozpoznający sprawę, wynikają z uchwały Sądu Najwyższego z dnia 23 stycznia 1986 r., III UZP 56/85, (OSNCP 1986 nr 12, poz. 203). W kontekście powyższego orzeczenia warto też powołać się na wyrok Sądu Najwyższego z dnia 30 lipca 2003 r., II UK 323/02 (OSNP 2004 nr 11, poz. 197), wydany w sprawie o tzw. nauczycielską emeryturę. W jego uzasadnieniu, Sąd Najwyższy wskazał, powołując się także na wykładnię historyczną, że „po wejściu w życie ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych wyraźnie zarysowują się dwa odrębne systemy emerytalne nauczycieli, wywodzące się z potraktowania pracy nauczycielskiej jako zatrudnienie w szczególnym charakterze: pierwszy, związany z wykonywaniem pracy w szczególnym charakterze określonej w rozporządzeniu, i drugi, w którym warunki emerytalne regulowane są przepisami odrębnymi. Nauczyciele urodzeni w okresach wskazanych w art. 32 ustawy, mogą więc nabyć prawo do emerytury na zasadach określonych w § 4 rozporządzenia, czyli po osiągnięciu wieku wynoszącego 55 lat dla kobiet i 60 lat dla mężczyzn i okresu zatrudnienia, odpowiednio 20 i 25 lat, w tym co najmniej 15 lat pracy w szczególnych warunkach, przy czym pracę nauczycielską wymienioną w art. 1 pkt 1-7 ustawy - Karta Nauczyciela, określoną w tej ustawie jako praca zaliczona do pierwszej kategorii zatrudnienia, uważa się pracę w szczególnym charakterze. Nauczyciele urodzeni w tych okresach nabywają zgodnie z art. 32 ust. 1 i art. 47 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych prawo do emerytury bez względu na wiek na podstawie odrębnych przepisów. Nie ulega wątpliwości, że chodzi tu o art. 88 ust. 1 ustawy Karta Nauczyciela, zgodnie z którym nauczyciel może przejść na emeryturę po wykazaniu 30-letniego okresu zatrudnie-

nia, w tym 20 lat wykonywania pracy w szczególnym charakterze, lub 25-letniego okresu zatrudnienia, w którym przez co najmniej 20 lat wykonywał pracę w szczególnym charakterze w szkolnictwie specjalnym. Przez pracę nauczyciela wykonywaną w szczególnym charakterze należy rozumieć - przez odwołanie się do ogólnej definicji nauczyciela zawartej w art. 3 pkt 1 Karty - pracę wykonywaną w charakterze nauczyciela, wychowawcy lub innego pracownika pedagogicznego w przedszkolu, szkole lub innej placówce wymienionej w art. 1 ust. 1 ustawy (por. uchwałę siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 24 kwietnia 1984 r., III UZP 8/86, OSNCP 1986 nr 12, poz. 193, oraz wyroki z dnia 21 sierpnia 1985 r., II URN 117/85, niepublikowany, z dnia 12 lutego 1985 r., II UR 2/85, OSNCP 1985 nr 10, poz. 161 oraz w uchwałę z dnia 23 stycznia 1986 r., III UZP 56/85, wyżej powołaną).

W stanie faktycznym sprawy, przyjmując nawet, że wnioskodawca pracował w szczególnym charakterze w „A.S.” - w tej części bowiem to ustalenie Sądu Apelacyjnego nie zostało skutecznie zakwestionowane - trzeba stwierdzić, iż okres pracy w szczególnych warunkach i liczone rozłącznie okresy pracy w szczególnym charakterze, nie osiągają 15 lat, co oznacza, że wnioskodawca nie spełniał przesłanek § 4 ust. 1 pkt. 3 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze i nie był w związku z tym uprawniony do nabycia emerytury w oparciu o art. 32 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. Nr 162, poz. 1118 ze zm.).

Z powyższych motywów Sąd Najwyższy uznając, że kasacja ma usprawiedliwione podstawy, orzekł jak w sentencji w oparciu o art. 393¹⁵ k.p.c.

=====